

Siyasi Coğrafya Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme

Hamza AKENGİN*

Ayşe YAŞAR**

Giriş

Türkiye’de genelde coğrafya, özelde siyasi coğrafya çalışmaları bütüncül bir anlayışla incelendiğinde; hem içerik hem de metodolojik bakımdan Batı dünyasında yapılan çalışmalar ile kıyaslandığında çok daha sığ ve yüzeysel olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun birçok sebebi bulunmaktadır. Bunların başında Türkiye’deki coğrafi çalışmaların halen büyük ölçüde tasviri coğrafya niteliği taşıması gelmektedir. Yapılan araştırmaların tasviri nitelikli olması büyük ölçüde Avrupa ve Amerika üniversitelerinde yapılan çalışmaların takip edilememesi ile ilgili olmalıdır. Bu da büyük ölçüde coğrafyacıların batı dillerini akademik anlamda kullanabilme yeterliliği ile ilgilidir. Her ne kadar Türkiye’de coğrafyanın gelişimine büyük katkı yapmış olan bazı hocalarımız Batı dillerinden yaptıkları çevirilerle bazı kaynakları Türkçeye kazandırmışlarsa da bunlar büyük ölçüde ders kitapları ile sınırlı kalmıştır. Bu çalışmalar özellikle 1980’li ve 1990’lı yıllardan sonra Türkiye üniversitelerinde sayısı hızla artan coğrafya bölümlerinin ihtiyacını karşılamaya yetmemiştir. Dolayısıyla Türkiye’de coğrafya biliminin hemen her alanında yapılan çalışmalar ile yayınlar neredeyse birbirinin tekrarı haline dönüşmüştür. Bu durum özel bir alan olan siyasi coğrafyada da kendini

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, hakengin@marmara.edu.tr, Orcid: 0000-0002-0626-3819.

** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Bölümü, yasar.ayse@outlook.com.tr, Orcid: 0000-0001-8575-9371.

göstermiş ve göstermektedir. Modern siyasi coğrafya ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde öncelikle dikkati çeken noktalardan biri her geçen gün siyaset veya siyasi coğrafyanın ilgilendiği konuların, bireylerden toplumlara veya en küçük gruplardan en karmaşık toplumsal yapılara kadar herkesi daha fazla ilgilendirir hale geldiğidir. Ancak her nedense Türkiye’deki coğrafyacılar, siyasi coğrafyadaki bu gelişmeye neredeyse kayıtsız kalmışlar, bunun sonucunda da siyasi coğrafya alanı pek ilgi ve rağbet görmemiştir. Coğrafya bölümlerinin ders programlarında “siyasi coğrafya” adlı bir ders olmasına rağmen en başından beri siyasi coğrafya konuları coğrafyacıların ya ilgisini çekmemiş ya da derinlemesine araştırma yapılmamış, bu alana yönelik çalışmalar çok sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla Batı dünyasında “coğrafyanın şımarık veya düzensiz çocuğu”¹ olarak tanımlanan siyasi coğrafya Türkiye’de bakir bir alan olarak kalmıştır. Özellikle 1990’lı yılların başında Sovyetler Birliği’nin dağılarak Varşova Paktı’nın çökmesi ile dünyadaki güç dengeleri yeniden oluşmaya, yeni devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bütün bunlar siyasi coğrafya ve siyasi coğrafya içinde bir alan olan jeopolitiğin yeniden güçlü bir şekilde gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır. Batı dünyasında bir taraftan her geçen gün hem siyasi coğrafya ve hem de jeopolitikle ilgili çok sayıda araştırma merkezi ve enstitü kurulurken bir taraftan da üniversitelerdeki ilgili bölümler ile bu araştırma enstitü ve merkezleri tarafından çok sayıda kitap, dergi, makale gibi yayınlar ile kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinlikler yapılmaya devam edilmiştir. Batı dünyasında bunlar olurken Türkiye’de uzun süre bu alandaki bilimsel çalışma ve kitap sayısı çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Dünyada bir taraftan siyasi yapılar değişip yeni sınırlar çizilip yeni devletler kurulurken, diğer taraftan yeni paktlar ve birlikler oluşurken meydana gelen bu değişimlerde söz konusu bölgelerin mekânsal şartlarının etkili olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum Türkiye’de özellikle jeopolitiğin bir nebze de olsa ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. Hal böyle olunca Türkiye’de özellikle uluslararası ilişkilerle ilgilenenler ile savunma, sınır güvenliği konusunda çalışma yapanlar, yaptıkları çalışmalarını jeopolitik temeller üzerine oturtmaya çalışmışlardır. Yukarıda ifade edilen durum dikkate alınarak Türkiye’de siyasi coğrafya alanında yapılan çalışma ve yayınlarla ilgili genel bir çerçeve çizildiğinde;

1. Siyasi coğrafya içerisinde bir alan olan jeopolitiğin ayrı bir alanmış gibi öne çıktığı,
2. Batı dillerinden siyasi coğrafya ile ilgili bazı eserlerin Türkçeye çevrildiği, ama bu çevirilerin coğrafyacı olmayanlar tarafından yapıldığı,

1 Gerard Toal ve John Agnew, *Geopolitic Cultures, Handbook of Cultural Georaphy*, London: Sage Publication, 2002, s. 455.

3. Siyasi coğrafya ile ilgilenen coğrafyacıların yaptıkları yayınların telif olmaktan çok çeviri nitelikli ve büyük ölçüde hâkimiyet teorilerini esas alacak ve açıklayacak nitelikte olduğu,
4. Coğrafyacılar tarafından alan araştırmasına dayalı çalışmaların oldukça az sayıda olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nden başlanarak Türkiye'de siyasi coğrafyanın gelişim seyri, yayımlanan eser ve çalışmalar bütüncül bir yaklaşımla, kronolojik olarak ele alınacak, Türkiye'de siyasi coğrafya konusundaki yayınlar analitik bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

I. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Türkiye'de siyasi coğrafya çalışmalarının gelişim seyrine bakılmadan önce, Osmanlı Devleti döneminde yapılmış coğrafi çalışmalar içerisinde siyasi coğrafyaya dair eserlerin ya da içeriklerin bulunup bulunmadığına bakılması gerekmektedir. Bu bakımdan Osmanlı döneminde doğrudan siyasi coğrafya çalışması olarak nitelendirilebileceğimiz eser bulunmasa da yapılmış çeşitli çalışmaların siyasi coğrafya yönü mevcuttur. Osmanlı denizcilerinin, gezginlerinin ve ilim insanların yaptıkları bazı çalışmalar bu bağlamda değerlendirilebilir. XVI. yüzyılda Piri Reis'in *Kitab-ül Bahriye* ve Seydi Ali Reis'in *Kitabü-l Muhit*; XVII. yüzyılda Kâtip Çelebi'nin *Cihannüma*, *Levami'u'n-Nur fi Zulümat-ı Atlas Minor*, *Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l-Bihar* ve *Keşfü'z-Zunun*; Evliya Çelebi'nin *Seyahatname* ve XVIII. yüzyıl sefaretnameleri bu kapsamda değerlendirilebilir. XVIII. ve XIX. yüzyılın bir diğer özelliği birçok coğrafi çalışmanın (özellikle Fransızca'dan) Türkçe'ye çevrilmesidir. Bu çalışmalar içerisindeki az sayıda eser siyasi coğrafyaya dair bilgiler barındırmaktadır. Bursalı Mehmed Tahir Bey'in müellifi olduğu eserlerden 173 eserin büyük bir kısmı genel coğrafya, kıtalar ve ülkeler coğrafyası, Osmanlı coğrafyası ve seyahatname türündendir. Bunlar içerisinde siyasi coğrafyaya dair bilgiler mevcuttur. 1889 yılında Necip Fazlı Selanikli'nin Cortambert'ten yaptığı *Coğrafya-yı Tabi'i ve Politiki* adlı çeviri, Rıfat Efendi tarafından aynı isimle yapılmış bir çeviri, Ahmed Cemal Bey'in *Coğrafya-i Askeri* ve 1871 yılında Ayntabi Abdullah'ın *Amerika Hududu Seyahatnamesi* isimli tercüme çalışmaları bu kabildendir. Ayrıca Osmanlı döneminde XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIX. yüzyılda yapılmış askeri amaçlı çeşitli coğrafi çalışmaların bir kısmı da siyasi coğrafya ile ilgili bilgiler ihtiva etmektedir.²

2 Bayram Çetin, "Türkiye Siyasi Coğrafya Literatürünün (Kitap) Analizine Yönelik Bir Deneme", *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları*, ed. Ferhat Arslan, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, s. 82-84.

II. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde siyasi coğrafya, coğrafyanın diğer alt disiplinlerine nazaran daha geç çalışılmaya başlanmış ve üzerinde daha az durulmuş bir alandır. Bir karşılaştırma yapabilmek açısından siyasi coğrafya disiplinin dünyadaki gelişim seyrine bakıldığında ise Türkiye’deki durumun tam tersi görülecektir. Dünya siyasi coğrafya alanındaki ilk çalışmaları 2500 yıl öncesine, Herodot’a kadar dayandırmak mümkündür. Siyasi coğrafyanın sistemli bir disiplin olarak çalışılmaya başlanması ise, esas olarak Alman Coğrafyacı Friedrich Ratzel ve İsveçli Siyaset Bilimci Rudolf Kjellen ile birliktedir. Coğrafi bilginin politik anlamda güç kaynağı olarak kullanılmasına imkân veren siyasi coğrafya, özellikle yirminci yüzyıl ortalarına kadar sömürgeci güçlerin yoğun şekilde yararlandığı bir disiplin olmuştur. I. Dünya Savaşı’nın çıkmasında dünyadaki sömürge ve pazar paylaşımının etkili olduğu bilinmektedir. Almanların “yaşam alanı” olarak tanımladığı “Lebensraum” anlayışının hayata geçirilmesi arzusu ile harekete geçmesi sonucu patlak veren ve 60-65 milyon kişinin öldüğü İkinci Dünya Savaşı sürecinde de Alman siyasi coğrafyacı ve jeopolitikçilerin etkili olduğu bilinmektedir. II. Dünya Savaşı’ndaki taraflardan özellikle Almanların en çok yararlandığı disiplin olan siyasi coğrafya, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra adeta savaş suçlusu bir disiplin olmuş ve dünyadaki birçok ünlü üniversitenin coğrafya bölümlerinin kapatılması ile siyasi coğrafya çalışmaları da akamete uğramıştır. Ancak Soğuk Savaş dönemi ve sonrasındaki süreçte dünya politik yapısı, siyasi coğrafya ve jeopolitik üzerine olan ilgiyi yeniden arttırmıştır.

Dünyada siyasi coğrafya alanında yapılmış çok sayıda çalışmaya nazaran ülkemizde bu alandaki çalışmalar sınırlı sayıdadır. Türkiye’deki siyasi coğrafya çalışmalarının öncüleri olarak sayılabilecek belli başlı çalışmalar vardır. Bunlardan biri Hamit Sadi Selen’in “Yeryüzünün Siyasi Çehresi”³ isimli makalesidir. Selen bu makalesinde Türkiye için yeni sayılabilecek bir alanın, siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarının genel çehresini çizmektedir. Döneminin önemli küresel ve bölgesel güçlerini, kıta, bölge ve ülkeleri bu bağlamda analiz etmektedir. Türkiye’de bu alanda yapılmış çalışmaların ilklerinden olması bakımından önemlidir.

Sami Öngör’ün “Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik”⁴ adlı makalesi de siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarındaki ilklere aittir. Bu çalışmasında Öngör, siyasi coğrafya ve jeopolitiğin çalışma alanlarının hangi konular olduğunu ve bu iki disiplin arasındaki farkları ortaya koymaktadır. Öngör çalışmasında siyasi coğrafyanın, siyasi topluluklar ile coğrafi olaylar arasındaki ilişkileri inceleyerek bunların özelliklerini ortaya koyduğuna dikkat çekerken, jeopolitiğin ise bu özelliklerin devletlerin dış

3 Hamit Sadi Selen, “Yeryüzünün Siyasi Çehresi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1956, c. 11, sy. 3, s. 31-39.

4 Sami Öngör, “Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 1963, c. 18, s. 30-31.

politikalarının şekillendirilmesinde faydalanma amacı güttüğünü belirtmekte, siyasi coğrafya ve jeopolitik arasındaki ayrımı dikkat çekmektedir. Siyasi coğrafyanın yeni bir alan olduğuna vurgu yaparak, bu alanın ana prensip ve metotları konusunda görüş birliği olmadığına işaret etmektedir. Öngör çalışmasında, Türkiye’de siyasi coğrafya ve jeopolitik konularında o zamana kadar (1963), Tümertekin’in *Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş*⁵ adlı eseri içerisinde ayrılmış bir bölüm dışında herhangi bir çalışma yapılmamış olmasından yakınmaktadır. Öngör’ün bu çalışması uzun bir süre Türkiye’de, sadece siyasi coğrafyanın konusu ve çalışma alanı üzerine yoğunlaşmış makale şeklinde de olsa tek çalışma olarak kalmıştır. Yine Öngör’ün siyasi coğrafya alanındaki uygulamalı çalışmalardan biri olan *Orta Doğu: Siyasi ve İktisadi Coğrafya*⁶ adlı eseri alanındaki ilklerdendir.

Korkut’un *Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye’nin Sınırları* başlıklı çalışması bu alanda kitap boyutundaki ilk çalışmadır. Korkut, bu çalışmasında siyasi coğrafyanın, I. Dünya Savaşı ile birlikte coğrafyanın diğer alt disiplinleri arasından sıyrılarak önem kazandığına işaret etmekte, jeopolitik ve jeostrateji adı ile siyasi coğrafyanın yeniden şekillendiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca siyasi coğrafyanın devletleri siyasi ünite olarak kabul ettiğine dikkat çekerek; devletlerin konumları, büyüklükleri, şekilleri, sınırları, fiziki, beşeri ve ekonomik yapılarını bir bütün olarak ele aldığından hareketle siyasi coğrafyanın çalışma alanını belirlemeye çalıştığı görülmektedir. Korkut’un eseri Türkiye Cumhuriyeti’nin sınırlarının oluşumu, sınırların doğal özellikleri, sınırlarla ilgili yapılan anlaşma ve bu anlaşmaların metinlerini içermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti sınırları ile ilgili çalışma yapanların mutlaka görmesi ve kullanması gereken bir eser niteliğindedir.

Coğrafya bölümlerindeki “Siyasi Coğrafya” dersine yönelik yine “Siyasi Coğrafya” başlığı ile yayımlanan ilk kitap Süha Göney’in *Siyasi Coğrafya*⁸ isimli eseridir. Göney bu eserin üç cilt halinde yayımlanmasını planlamış, birinci ciltte siyasi coğrafyanın tarih içindeki gelişimine, ikinci ciltte içinde bulunan yüzyıldaki gelişmeler ile siyasi coğrafyada tabii amillere yer verileceğine, üçüncü ciltte ise siyasi coğrafyada beşeri amiller ile diğer bazı konulara temas edileceğine işaret edilmiştir. Göney üç cilt halinde yayımlamayı planladığı bu eserin II. cildinin ilk baskısını 1979 yılında, ikinci baskısını ise 1993 yılında yayınlamıştır. Bu eserde yazarın ön sözünde belirtildiği gibi “siyasi coğrafyada başlıca görüşler ile tabii amillere” yer verilmiştir. Siyasi coğrafyada tabii amillerin “zamanla pek az değiştiğine

5 Erol Tümertekin, *Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1962, s. 115-156.

6 Sami Öngör, *Orta Doğu Siyasi ve İktisadi Coğrafya*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964.

7 Cevat Korkut, *Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye’nin Sınırları*, İzmir: İzmir: Karınca Matbaacılık, 1970.

8 Süha Göney, *Siyasi Coğrafya Cilt II*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1979.

veya bu amiller ve tesirlerinde değişiklik olmadığına işaret ederek; bunların siyasi coğrafyayı birinci derecede etkileyen coğrafi mevkii, saha, yer şekilleri, iklim özellikleri ve sular” olduğuna işaret etmiştir. Bu eser siyasi coğrafya alanında “siyasi coğrafyanın teorik temelleri” konusunu işleyen kitap niteliğindeki ilk çalışmadır.

Siyasi coğrafya içinde bir alan olan jeopolitik ve jeostrateji konusunda Türkiye’de ilk sayılabilecek çalışmalardan biri Sevgi’nin “Jeopolitik Ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu”⁹ başlıklı makalesidir. Sevgi bu çalışmasında, gelişmiş ve az gelişmiş olarak tanımlanan ülkelerin oluşturdukları ekonomik, politik ve askeri toplulukların yapısının karmaşıklığına dikkat çekmekte, bu karmaşıklığın büyük ölçüde söz konusu ülkelerin tarihsel süreç içerisinde sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylerindeki farklılaşmadan kaynaklandığına vurgu yapmaktadır. Ayrıca ülkelerin içinde buldukları coğrafi koşulların farklılığı da karmaşıklığın büyük boyutlara ulaşmasındaki önemli nedenlerden biri olarak belirlemektedir. Uluslararası ilişkilerden kaynaklanan krizlerin gün geçtikçe kendini daha fazla hissettirmekte olduğundan ve bu krizlerin boyutlarının ülke, bölge ve anakaralar düzeyinde giderek arttığından bahsetmekte; ülkeler arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik farklılaşmaların özellikle I. ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra hızla büyüdüğünü ifade etmektedir. Her yönüyle çok farklı değişkenlerin egemen olduğu günümüz dünyasında olayların sağlıklı değerlendirilebilmesi için jeopolitik ve jeostratejik kavramların çok iyi analiz edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Doğanay’ın “Türkiye’nin Coğrafi Konumu ve Bundan Kaynaklanan Dış Tehditler”¹⁰ başlıklı makalesi, Türkiye’nin konumundan hareketle yazılmış siyasi coğrafya alanındaki diğer öncü çalışmalardan biri olarak telakki edilebilir.

Doksanlı yılların başına kadar yukarıda sayılan belli başlı çalışmalar dışında Türkiye’de siyasi coğrafya, üzerinde yoğun bir şekilde çalışılan bir alan olamamıştır. Doksanlı yılların başında Sovyetler Birliği’nin çöküşü ile beraber dünya siyaseti arenasında çift kutuplu sistem sona ermiş; Orta Doğu, Asya, Avrupa ve genel olarak tüm dünyada jeopolitik bir belirsizlik-boşluk meydana gelmiştir. Bu dönemde dünya genelinde siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarının popülerlik kazandığı ve bu alanlardaki çalışmaların önemli bir artış kaydettiği görülmektedir. Dünyada yapılmış bu çalışmalardan bir kısmı, örneğin Fukuyama’nın *Tarihin Sonu ve Son İnsan* ile Huntington’un *Medeniyetler Çatışması mı?* adlı çalışmaları, çift kutuplu sistemin sona erışı ile birlikte Batı medeniyeti ve ABD’nin zaferini ilan etmekteydi. Bir Rus jeopolitikçisi olan Aleksandr Dugin ise yine doksanlı yıllarda *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım* adlı eseri ve diğer eserleri

9 Cezmi Sevgi, “Jeopolitik Ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 1988, s. 214-249.

10 Hayati Doğanay, “Türkiye’nin Coğrafi Konumu ve Bundan Kaynaklanan Dış Tehditler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1989, sy. 58, s. 9-69.

ile birlikte Yeni Avrasyacılık jeopolitik düşüncesini Rus perspektifinden sistematize etmekteydi. Görüldüğü gibi Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan jeopolitik boşluk; birçok siyaset bilimci, jeopolitikçi, bilim adamı tarafından teorik manada kendi perspektiflerinden doldurulmaya çalışılmıştır. Ancak tüm bu jeopolitik teori ve yaklaşımlar ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde görülmektedir ki bu teori ve yaklaşımların istisnasız tümü, Türkiye'ye kendi uluslarının jeopolitik hedeflerine ulaşma amacına giden yolda adeta bir 'nesne' olarak yer vermektedir. Dolayısıyla bu dönemde dünya genelinde yapılan siyasi coğrafya ve jeopolitik çalışmalar, Türkiye'nin siyasi coğrafya bakımından gerçek önemini ve konumunu ortaya koymaktan uzaktır. Böyle bir atmosferde, doksanlı yılların ortalarına doğru Türkiye'de siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarındaki çalışmaların nispeten hareketlendiği görülmektedir. Bu çalışmalar genel olarak Türkiye'nin siyasi coğrafyası ve jeopolitik konumu, Orta Doğu, Türk Dünyası ile ilgilidir. Kamil Günel¹¹, Hayati Doğanay¹², İbrahim Güner¹³, Ramazan Özey¹⁴ bu dönemde önemli çalışmalar ortaya koyan ilim insanlarıdır.

Kamil Günel'in *Coğrafyanın Siyasal Gücü* başlıklı kitabı bu alanda yayınlanmış ikinci kitaptır. Kitapta siyasi coğrafyanın ortaya çıkışı ve jeopolitikle ilgili görüşler, siyasi coğrafyanın inceleme alanı, jeopolitik ve siyasi coğrafya arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Bunlara ilave olarak siyasi coğrafyada statik faktörler; alan, biçim, sınırlar ve konum başlıkları ile açıklanmış, nihayetinde de Türkiye'nin konumu ile ilgili genel bilgi verilmiştir. Türkiye'de siyasi coğrafya alanının yapıtaşlarını oluşturan Göney'in *Siyasi Coğrafya* ve Günel'in *Coğrafyanın Siyasal*

11 Kamil Günel, *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1994; Kamil Günel, "Siyasi Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 30, s. 457-461.

12 Hayati Doğanay, "Türk Dünyası'nın Siyasi Sınırları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1995, c. 1, sy. 1, s. 132-154; Hayati Doğanay, *XXI. Yüzyıla Girerken Türk Dünyası*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1995.

13 İbrahim Güner, "Türkiye'nin Jeopolitik Konumuyla İlgili Bir Değerlendirme" *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1996, sy. 1, s. 69-79.

14 Ramazan Özey, "Merkezi Hakimiyet Teorisi", *Altınoluk Dergisi*, 1994, c. 9, sy. 97, s. 8-9; Ramazan Özey, *21. Asrın Ufkunda Türkiye*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1996; Ramazan Özey, "Ortadoğu'da Sürekli Gündemde Tutulan Senaryolardan Biri: Su Savaşları", *Altınoluk Dergisi*, 1996, sy. 125; Ramazan Özey, *Dünya Platformunda Türk Dünyası*, Konya: Öz Eğitim Yayınları, 1997; Ramazan Özey, "Türkiye'nin Sınır Aşan Suları ve Sorunları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1997, sy. 2, s. 49-68; Ramazan Özey, *Dünya Denklemine Ortadoğu*, Konya: Öz Eğitim Yayınları, 1997; Ramazan Özey, *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1998; Ramazan Özey, *Siyasal ve Sosyal Açından Türkiye*, İstanbul: Marifet yayınları, 1999; Ramazan Özey, *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 1999; Ramazan Özey, "Dünyaya Nasıl Hükmedilir? (Dünya Hakimiyet Teorileri Ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi)", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, 1999, sy. 59; Ramazan Özey, *Dünya Hakimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi*, İstanbul: Marifet Yayınları, 2000; Ramazan Özey, "Türkiye'nin Sınırları ve Sınır Problemleri", *Başbakanlık TİKA Avrasya Etüdüleri*, 2000, sy. 18.

Gücü başlıklı iki eserin de ortak olarak siyasi coğrafyada tabii amiller veya fiziki şartlar üzerine yoğunlaştıkları dikkat çekmektedir.

Doğanay'ın "Cumhuriyet'in 70. Yılında Türk Dünyası'nın Siyasi Sınırları" ve Güner'in "Türkiye'nin Jeopolitik Konumuyla İlgili Bir Değerlendirme" isimli çalışmaları makale niteliğindedir. Bunlardan Doğanay'ın çalışması XX. yüzyılın son on yılı içinde SSCB'nin dağılması ile Kafkasya ve Orta Asya'da bağımsız devletlerin oluşması ile yeniden şekillenen Türk dünyasının sınırlarını içeren bir değerlendirme de ihtiva etmektedir.

2000 yılından itibaren siyasi coğrafya alanında yapılan çalışmaların ve ortaya koyulan eserlerin sayısında kayda değer bir artış görülmektedir. Bu dönemdeki çalışmaların bir kısmı siyasi coğrafyanın teorik yapısı ile ilgilirken diğer bir kısmı ise Türkiye, Orta Doğu vs. gibi belirli bir alan üzerinde uygulamalı siyasi coğrafya çalışmaları şeklindedir.

Türk coğrafyacıları arasında hem makale hem de kitap türünde, doğrudan veya dolaylı olarak siyasi coğrafya ile ilgili en çok yayın yapan akademisyenlerden biri Ramazan Özey'dir.¹⁵ Özey'in doğrudan siyasi coğrafya konuları ve siyasi coğrafyanın teorik temelleri ile hâkimiyet teorilerini içeren *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya* isimli eseri, aynı zamanda Türkiye'nin jeopolitik özelliklerine ve önemine de yer vermektedir. Dolayısıyla hem teorik hem de uygulamalı bir çalışmadır. Özey bu eserinde coğrafya ile dünya hâkimiyeti arasındaki ilişkilere, çeşitli amaçlarla kurulmuş küresel ve bölgesel teşkilatlar ile bunların yapısı ve işleyişine, gelecekte kurulabilecek teşkilatlara da yer vermiştir. Özey ayrıca eserinde; jeopolitik teorilerin uygulanabilirliği, küresel hâkimiyet oyunları, dünya hâkimiyetinde çekim merkezleri, Türkiye'nin siyasi coğrafyası, Türkiye'nin uluslararası teşkilatlarla ilişkileri ve doğrudan ya da dolaylı ilişkilerde bulunduğu ülkeler ile ilişkilerin dayandığı temelleri açıklayan başlıklara da yer vermiştir. Özey, sınıf öğretmenliği bölümü müfredatında yer alan derse yönelik hazırlamış olduğu *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği* isimli eserinde ise Türkiye'nin konumunu fiziki, beşeri, ekonomik coğrafya özelliklerini jeopolitik çerçevede analiz etmiştir. Türkiye'nin kara ve deniz sınırlarını da ele alan Özey, Türkiye'nin komşuları ile olan ilişkilerinin dayandığı temellere de yer vermektedir. Özey ayrıca Türkiye'nin küresel ve bölgesel ölçekte analizini yapmakta, çeşitli hâkimiyet teorilerine göre Türkiye'nin jeopolitik rollerine değinmektedir. Türkiye'nin çeşitli sorunlarına da yer vermekte ve kendi geliştirdiği bir jeopolitik teori olan Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi'ni de açıklayarak uygulanabilirliğini tartışmaktadır.

Mekân üzerinde toplumsal örgütlenme ile ortaya çıkan devletin siyasi bakımdan mekânı şekillendirmesini hareket noktası olarak alan Karabağ'ın *Mekânın*

15 Ramazan Özey, *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 1999; Ramazan Özey, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2002.

*Siyasallaşması*¹⁶ adlı eseri, Türkiye'deki siyasi coğrafya çalışmaları içerisinde devlet üzerine odaklanarak hazırlanmış tek eserdir. Karabağ bu eserde toplumsal örgütlenmenin devlet boyutuna ulaşması ve devletin örgütlenmesi ile mekânı nasıl kontrol ederek şekillendirdiği üzerine yoğunlaşmıştır. İlk devletlerin ortaya çıkışından başlayarak devletin oluşumu ile ilgili farklı görüşlere yer vermiş ve devlet oluşumunda etkili olan faktörleri tek tek inceleyerek devlet türlerini açıklamıştır. Geleneksel devlet yapılanmasından modern devlete gidiş sürecinin irdelendiği eserde; millet, milliyetçilik, ulus ve ulusçuluk gibi kavramlar üzerine yoğunlaşıldığı da dikkati çekmektedir. Küreselleşme ve devlet kavramlarının beraber incelendiği bu eserde ayrıca küreselleşmenin aktörleri olarak devletlerin rollerinden de bahsedilmiştir.

Bu dönemdeki bir diğer teorik çalışma Arıbaş'ın¹⁷ *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya* adlı eseridir. Arıbaş eserinde mekânın ortaya koyduğu verilerin uluslararası siyasette hangi askeri, politik, ekonomik ve kültürel stratejilerin uygulanacağını belirleyeceğine işaret etmektedir. Fizikî coğrafya konusunda yer şekilleri, iklim, hidroğrafya, toprak ve bitki coğrafyası gibi özellikler ile günümüzün en önemli kavramlarından birisi olan küresel ısınma ve diğer çevre sorunlarının açıklanması ile ülkelerin güç merkezi olması arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Ayrıca eserde Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya, Balkanlar, Kıbrıs, Uzak Doğu, Güney Asya, Amerika ve Afrika gibi kıta, bölge ve ülkeler hakkında çeşitli fiziki, beşeri, ekonomik ve siyasi coğrafya bilgilerine yer verilmiş olması bir diğer önemli özelliğidir.

Kenan Arıbaş *Hispanya Siyasi Coğrafya* isimli eserinde Latin Amerika ülkelerini siyasi coğrafya açısından ele almaktadır. Geçmişte uzun bir süre İspanyol sömürgesi altında yaşamış olan Latin Amerika ülkeleri fiziki ve özellikle tarihi, beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri ile analiz edilmektedir. Ayrıca kıtanın çeşitli ekonomik örgütlerini de ele alan yazar, eserin sonunda kıta ile ilgili birçok haritaya da yer vermektedir. Eser özellikle Türkiye ve yakın çevresi dışındaki bir bölge ile ilgili ayrıntılı bir çalışma olması bakımından ilklendendir. Maya, İnka ve Aztek gibi kadim uygarlıkların yüzyıllar içinde Avrupa'dan gelen İspanyolların etkisi ile nasıl değişime uğradığı, demografik ve kültürel yapının nasıl farklılaştığı ve okyanus aşırı kültürün mekâna nasıl yansıdığıнын ele alındığı eser, Latin Amerika'da İspanyol kimliğinin şekillendirici etkisi üzerinde durmaktadır.

Hamza Akengin'in¹⁸ *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi* adlı eseri, siyasi coğrafyanın teorik temellerini açıklamaya odaklanan önemli bir çalışmadır.

16 Servet Karabağ, *Mekânın Siyasallaşması*, Ankara: Nobel Yayınları, 2002.

17 Kenan Arıbaş, *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2007; Kenan Arıbaş, *Hispanya Siyasi Coğrafya*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2009.

18 Hamza Akengin, *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2010; Hamza Akengin, "Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 2017, c. 4, sy. 1, s.

Eserde siyasi coğrafyanın konusu ve inceleme alanına yer verilmekte; siyaset ile coğrafya, siyasi coğrafya ile siyasi kültür arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Eserde hâkimiyet teorilerinin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler ile bu teorilerin uygulanabilirliğinin tartışıldığı da dikkati çekmektedir. Siyasi coğrafya, jeopolitik, jeostrateji gibi kavramların birbiri ile ilişkilerinin irdelendiği ve özellikle Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasındaki Kırım sorununun jeopolitik kavramının anlaşılabilmesi için canlı bir örnek olduğuna vurgu yapılmaktadır. Devlet, millet, ulus, milli devlet, ulus devlet, siyasi coğrafyada coğrafi güç kaynakları, güç mücadeleleri gibi teorik konulara yer verilirken bir yandan da Türkiye, Ortadoğu ve dünya genelindeki olaylar üzerinden jeopolitik analizler yapılmaktadır. 1950’li yıllardan sonra Dünya, Ortadoğu ve Türkiye’deki siyasi değişimler ve bunların mekâna yansımalarının irdelendiği görülmektedir. Ayrıca dünyadaki çatışma bölgeleri ve bu bölgelerin sosyokültürel özelliklerine dikkat çekilmektedir. Türkiye’de siyasi coğrafya konusunda yazılmış kitap niteliğindeki diğer eserlerden farklı olarak eserin bir bölümü seçim coğrafyasına ayrılmış, seçim sonuçlarının analizi ve mekânsal değişim konuları işlenmiştir. Özellikle seçim coğrafyası analizlerine ve son kısmında siyasi coğrafya ile ilgili çeşitli kavramların açıklamalarına yer verilmesi eserin önemini arttırmaktadır. Yine Akengin’in “Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme”, Gürçay ile birlikte kaleme aldığı “Coğrafya, Demokrasi ve Yönetim Sorunu Üzerine Bir Bölgesel Değerlendirme: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Örneği ve Geography Democracy And Administration In Middle East” başlıklı çalışmaları da siyasi coğrafya ve jeopolitik içeriklidir.

Makale formatında hazırlanmış, siyasi coğrafya-jeopolitik literatürüne alan araştırması şeklinde yapılan katkılardan bir diğeri de Hamza Akengin ve Ayşe Yaşar’ın¹⁹ “Suriye’nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri” isimli çalışmasıdır. Makalede Suriye’nin jeopolitik konumu nedir, Rusya ve Suriye arasındaki ilişkilerin gelişim süreci nasıl olmuştur, Suriye’nin jeopolitik konumunun Rusya ile ilişkilerine etkileri nelerdir ve Suriye-Rusya ilişkileri hangi temellere dayanmaktadır gibi sorulara cevap aranmaktadır. Suriye’nin jeopolitik konumu ve özelliklerini inceledikten sonra geçmişten günümüze Rusya ve Suriye arasındaki ilişkilerin jeopolitik boyutuna odaklanan çalışma bu ilişkinin günümüze yansıyan jeopolitik etkilerini de değerlendirmektedir.

Osman Gümüştü’nün “Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı”²⁰ başlıklı çalışmasında sınır kavramının ortaya çıkış sürecinden bahsedilmekte, siyasal ünitelerin/devletlerin hâkimiyet ve

1-11; Hamza Akengin ve Hatice Kübra Gürçay, “Geography Democracy and Administration Issue in the Middle East”, *Humanities and Social Sciences*. 2014, c. 2, sy. 2, s. 23-32.

19 Hamza Akengin ve Ayşe Yaşar “Suriye’nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2018, c. 1, sy. 32, s. 25-57.

20 Osman Gümüştü, “Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı”, *Bilig*, Kış/2010, sy. 52, s. 79-104.

sorumluluklarının birbirinden ayrılmasının sınır bölgeleri veya sınır çizgileri ile sağlandığına dikkat çekilmektedir.

Necati Anaz ve Mehmet Özkan'ın editörlüğünü yaptığı, genç yaşta vefat eden Coğrafyacı Mahmut Gökmen'in tek başına veya başka yazarlarla hazırladığı makalelerden oluşan *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*²¹ adlı çalışma siyasi coğrafya alanında oldukça önemli bir eserdir. Siyasi coğrafya ve jeopolitiğin modern yorum ve yaklaşımlarına yer veren bu eser özellikle Batı medyasında, Batı kamuoyunun zihninde çeşitli jeopolitik algılar oluşturulmasına neden olan yayımlar titizlikle incelenmiş ve siyasi coğrafya-jeopolitik açısından analiz edilmiştir. Türk siyasi coğrafya çalışmaları içerisinde kendine yer bulan geniş perspektifli, özgün ve önemli bir çalışmadır. İçerisinde yedi ayrı çalışmanın bulunduğu bu eserdeki makalelerden birinin başlığı "Siyasi Coğrafyada Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitiktir."²² Özellikle bu çalışma siyasal ve kültürel bakımdan hızla değişen dünyamızda, siyasi coğrafya ve jeopolitikteki değişimin anlaşılabilirliği, ortaya çıkan bazı kavram ve yaklaşımları değerlendirebilmesi için alternatif sunabilecek bir niteliğe sahiptir.

Hakkı Yazıcı ve Nusret Koca'nın editörlüğünü yaptığı *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*²³ başlıklı eserin birinci bölümü oluşturan *Türkiye'nin Coğrafi Konumu Sınırları ve Jeopolitiği*²⁴ başlığı İbrahim Güner tarafından yazılmıştır. Bu başlık altında Türkiye'nin kendi gücü, Türkiye'nin dünyadaki siyasal ve askerî gruplaşmalardaki yeri ve konumu, dünyadaki politik güç merkezleri, Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu, Pasifik güç merkezi, jeopolitik teorilerde Türkiye'nin yeri, Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmeler ve Türkiye'nin jeopolitiğine yansımaları, günümüz stratejistlerinin jeopolitik görüşlerine yer verilmiştir.

Gülpinar Akbulut'un *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*²⁵ başlıklı eserinde Türkiye Cumhuriyeti'nde demiryollarının gelişim süreci ele alınmış, demiryolu ulaşımı ile ulusal politikalar arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu dünyada Türkiye'nin ABD ve Batı bloğu yanında yer almasının ulaşım politikalarını da dolaylı olarak etkilediğine

21 Necati Anaz ve Mehmet Özkan (ed.), *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012.

22 Necati Anaz, "Siyasi Coğrafya'da Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik" *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru, Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012.

23 Hakkı Yazıcı ve Nusret Koca, *Türkiye Coğrafyası Ve Jeopolitiği*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.

24 İbrahim Güner, "Türkiye'nin Coğrafi Konumu Sınırları ve Jeopolitiği", *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği* içinde, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.

25 Gülpinar Akbulut, *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.

işaret edilmektedir. Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alması ile ABD'li otomobil kartellerinin etkisi altına girdiğine işaret edilmekte, bunun da Türkiye'nin ulaşımında demiryolu politikasından vazgeçmesi ve önceliği karayollarına vermesine neden olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ancak zaman içinde hem petrol fiyatlarının yükselmesi hem demiryolu ulaşımında gelişen teknolojilerin kullanılmaya başlanması ile Türkiye'nin yeniden demiryolu ulaşımını geliştirme ve küresel demiryolları ağına katılma çabası içine girdiği ifade edilmektedir.

Ramazan Özey'in²⁶ *Siyasi Coğrafya* isimli eseri de öncelikle fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerinin siyasi coğrafya üzerindeki etkisini analiz etmekte, çeşitli jeopolitik görüş ve teorilere yer vermektedir. Çeşitli teşkilatlara ve uluslararası örgütlere, Türkiye'nin çevresindeki bölgeler ile olan jeopolitik irtibatına ve çeşitli sorunlara değinen Özey, ayrıca eserinde kendi geliştirdiği Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisine de yer vermektedir. Yine Özey'in *Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi* ve *Büyük Türkiye Hâkimiyet Sahası* isimli eserleri kendisinin geliştirdiği ve Türkiye'yi merkeze alan jeopolitik teoriyi açıklamaktadır. Bu eserlerinde "hâkimiyet" kavramını analiz eden Özey, çeşitli jeopolitik teorilere yer vermektedir.

Dünya hâkimiyetinde fiziki, beşeri, ekonomik coğrafya özelliklerinin etkilerini inceleyerek aynı zamanda birçok eserinde yer verdiği ve kendisinin geliştirmiş olduğu "Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi"ni ayrıntılı bir biçimde açıklamaktadır. Yine bu eserlerinde Özey, Anadolu'nun fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya gibi çeşitli yönlerden analizini yaparak jeopolitik konumunun önemini tüm yönleriyle açıklamaktadır. Özey ayrıca bu teorisini Türk tarihindeki çeşitli olaylarla da temellendirmektedir. Ramazan Özey'in *Jeopolitik Tanımlar, Teoriler ve Değişimler* isimli eseri ise, yazarın "jeopolitik nedir?" sorusuna cevap arayanların başvuru kaynağı olacağını ifade ettiği bir içeriğe sahiptir. "Jeopolitik nedir?" sorusuna cevap verilerek girilen eser, jeopolitik kavramlar, jeopolitiğin unsurları ve tarihi gelişimi, jeopolitik görüşlerin gelişimi ve teoriler, jeopolitik rekabet ve jeopolitik bölgeleri açıklayan bölümlerden oluşmaktadır. Özey eserinde, jeopolitiğin ne olduğunu ve çeşitli alt bölümlerini açıklayarak jeopolitiğin, siyasi coğrafya, jeostrateji ve reel politikle ilişkisini irdelemiştir. Jeopolitiğin değişen ve değişmeyen unsurlarının açıklandığı ve günümüz dünyasının şekillenmesinin jeopolitik bağlamda ele alındığı eserde ayrıca süper güç, hiper güç, bölgesel güç, hegemonya vs. gibi kavramlara açıklık getirilmektedir. Eserin son kısmında Rusya Federasyonu'nun ve Amerika Birleşik Devletleri'nin jeopolitiğinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi eserin önemini bir kat daha arttırmaktadır.

26 Ramazan Özey, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınları, 2008. Ramazan Özey, *Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi*, İstanbul: 21. Asır Yayınevi, 2010. Ramazan Özey, *Büyük Türkiye Hâkimiyet Sahası*, Ankara: Pegem Yayınları, 2016; Ramazan Özey, *Jeopolitik, Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, Ankara: Pegem Akademi, 2017.

İbrahim Atalay'ın *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*²⁷ adlı eseri bu alandaki önemli çalışmalardan biridir. Atalay eserinde Türkiye'nin jeopolitiğini oluşturan fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerini oldukça ayrıntılı bir şekilde analiz etmektedir. Türkiye'nin önemini çeşitli jeopolitik açılardan değerlendiren yazar ayrıca, çevremizdeki ülkelerin ve bölgelerin çeşitli özelliklerini açıklayarak Türkiye ile olan ilişkilerine de eserinde yer vermektedir.

Taşkın Deniz'in²⁸ *Siyasi Coğrafya Penceresinden Sorunlar Yumağı Kuzey Kafkasya ve Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya'nın Zorunlu Dönüşümü* isimli eserleri, Kuzey ve Güney Kafkasya'yı siyasi coğrafya açısından birçok yönleriyle elen alan iki önemli ve ayrıntılı çalışmadır. Kuzey ve Güney Kafkasya'yı coğrafi, tarihi, siyasi ve kültürel yönlerden inceleyen bu çalışmalar ayrıca son dönemde siyasi coğrafyacıların ilgi ve çalışma alanlarının genişlediği, daha geniş perspektiften hazırlanmış siyasi coğrafya çalışmalarının sayısının arttığını göstermektedir. Deniz'in "Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme" başlıklı çalışmasında ise Kuzey Afrika ve Arabistan Yarımadası'nda 2010 yılının son aylarından itibaren başlayarak devam eden ve Arap Baharı adı verilen toplumsal olaylar üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda siyasi coğrafya açısından hareketin yaşandığı sahanın coğrafi özellikleri, enerji kaynakları açısından önemi, ABD ve AB devletlerinin mekânsal düzenlemedeki amaçları ve rolleri, tarihi ve coğrafi bağları nedeniyle yaşanabilecek gelişmeler karşısında Türkiye'nin tutumuna değinilmiştir.

Faruk Kaya'nın "Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği Ve Dünya Siyasetindeki Yeri"²⁹ başlıklı çalışması da jeopolitik yaklaşımı esas alarak şekillendirilmiştir. Kaya, dünya coğrafyasında bulunan güç merkezleri, hedefleri ve milli çıkarları doğrultusunda, hedef ülkelerin bütünlüğüne, iç güvenliğine, egemenliğine ve huzuruna kastedecek şekilde ideolojik ve etnik hassasiyetlerine yönelik tehditler ürettiklerinden bahsetmektedir. Ülkeler varlıklarını idame ettirmek istedikleri sürece, bu güç merkezleri de var oldukça, daima benzer tehditlerle karşı karşıya kalacaklarına işaret etmektedir.

Buraya kadar bahsettiğimiz siyasi coğrafya ve jeopolitik literatürü, coğrafyacıların ortaya koyduğu eserlerden oluşmaktaydı. Ancak coğrafyacılar dışında da bazı ilim adamları siyasi coğrafya ve jeopolitik ile ilgilenmektedir. Özellikle konunun siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve strateji gibi alanlarla iç içe olması, bu alanlarda çalışan ilim insanlarının da siyasi coğrafya ve jeopolitik gibi konulara

27 İbrahim Atalay, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, 8.baskı, İzmir: Meta Basım, 2011.

28 Taşkın Deniz, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Sorunlar Yumağı Kuzey Kafkasya*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2015; Taşkın Deniz, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya'nın Zorunlu Dönüşümü*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014; Taşkın Deniz, "Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2013, sy. 29, s. 65-78.

29 Faruk Kaya, "Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği Ve Dünya Siyasetindeki Yeri" *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, c. 3, sy. 2, s. 1-14.

ilgisiz kalmasını engellemiştir. Dolayısıyla siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarında kıymetli eserler vermiş, coğrafyacı olmayan ilim insanları da mevcuttur.

Girişte bahsedildiği gibi siyasi coğrafya alanında tamamı ile çeviri olan eserlerinde yayınlandığı görülmektedir. Siyasi coğrafya alanında Batı dünyasında iyi tanınan Colin Flint ve Peter J. Taylor tarafından yazılmış olan *Political Geography World –economy, nation-state and locality* başlıklı eser *Siyasi Coğrafya Dünya Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*³⁰ başlığı ile Türkçeye çevrilmiştir. Türkiye’deki siyasi coğrafya literatürüne önemli bir katkı yapması hedeflenen eserin, Türkiye’de siyasi coğrafyada hâkim olan geleneksel çerçevenin dışına çıkarak yeni bir bakış açısı ile devlet, milliyetçilik, sınırlar, kimlik, çevre, toplumsal cinsiyet ile çevre felaketi gibi olgu ve sorunları eşit görüp analiz edebilen siyasi coğrafya çalışmalarının sayısının sınırlı olduğundan hareketle literatürdeki eksikliği giderme konusunda önemli bir katkı yapması beklenmektedir. Eserde siyasi coğrafyanın teorik temellerinden başlanarak hâkimiyet teorileri, siyasi coğrafya perspektifinden dünya ekonomisi, jeopolitik kodlar, dünya siyasi haritasının şekillenmesi, milliyetçilik doktrini gibi konular sistematik olarak ele alınmıştır. Eserde her bölümün sonunda bölüm başlığı ile ilgili sözlüğe yer verilmiş, her bölüm için okuma listesi ve etkinlikler önerilmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak görülmektedir ki Türkiye’de siyasi coğrafya çalışmaları Avrupa ülkelerindeki çalışmalar ile kıyaslandığında oldukça geç sayılabilecek bir tarihte başlamıştır. 1950 sonrası 1990 yılına kadar oldukça az sayıda çalışma siyasi coğrafya ve jeopolitik ile ilgilidir. 1990’lı yıllardan itibaren, önceki dönem ile kıyaslandığında görece bir sayısal artış kaydedilse de ülkemizde bu konuda çalışmaların sayısının esas olarak 2000’li yıllardan itibaren arttığı görülmektedir. Yapılan tüm çalışmalar incelendiğinde; çalışmaların büyük bir kısmının siyasi coğrafyanın tanımlanması, çeşitli jeopolitik teoriler, Türkiye’nin yakın havzalarının analizi ile ilgili olduğu dikkati çekmektedir. Tüm bilim dallarında ve çalışma alanlarında olduğu gibi Türkiye’de siyasi coğrafya ve jeopolitik alanlarında da dünyadaki bilimsel gelişmeler ile eşzamanlı ilerleyecek şekilde, modern analiz, bakış açısı-perspektif ve modern yöntemler ile yapılacak çalışmalara daha çok ihtiyaç vardır. Modern bakış açısı, dünya genelinde alanındaki gelişmeleri takip eden ve belirli metotlar çerçevesinde yazılmış çalışmalar hem siyasi coğrafya ve jeopolitik alanının saygınlığını arttıracak hem de belirli bir seviyenin üstündeki çalışmaların sayısı artacaktır. Günümüzde Türkiye’deki siyasi coğrafya çalışmalarının en büyük eksikliği modern bakış açısı, analiz ve yöntemlerinin uzağında kalmasıdır.

30 Colin Flint ve Peter J. Taylor, *Siyasi Coğrafya Dünya Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, çev. Fulya Peker, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.

A- Kitaplar

- Akbulut, Gülpınar, *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.
- Akengin, Hamza, *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2010.
- Anaz, Necati ve Mehmet Özkan (ed.), *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012.
- Arıbaş, Kenan ve Muhammed Nafiz Hüdavendigar, *Siyasi Coğrafya Açısından Çin*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2016.
- Arıbaş, Kenan, *Hispanya Siyasi Coğrafya*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2009.
- Arıbaş, Kenan, *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2007.
- Atalay, İbrahim, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, 8.baskı, İzmir: Meta Basım, 2011.
- Deniz, Taşkın, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Güney Kafkasya'nın Zorunlu Dönüşümü*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.
- Deniz, Taşkın, *Siyasi Coğrafya Penceresinden Sorunlar Yumağı Kuzey Kafkasya*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2015.
- Doğanay, Hayati, *XXI. Yüzyıla Girerken Türk Dünyası*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1995.
- Göney, Süha, *Siyasi Coğrafya Cilt II*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1979.
- Günel, Kamil, *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1994.
- Karabağ, Servet, *Mekanın Siyasallaşması*, Ankara: Nobel Yayınları, 2002.
- Korkut, Cevat, *Siyasi Coğrafya Açısından Devlet Sınırları ve Türkiye'nin Sınırları*, İzmir: Karınca Matbaacılık, 1970.
- Öngör, Sami, *Orta Doğu Siyasi ve İktisadi Coğrafya*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964.
- Özey, Ramazan, *21. Asrın Ufkunda Türkiye*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1996.
- Özey, Ramazan, *Büyük Türkiye Hakimiyet Sahası*, Ankara: Pegem Yayınları, 2016.
- Özey, Ramazan, *Dünya Denkleminde Ortadoğu*, Konya: Öz Eğitim Yayınları, 1997.
- Özey, Ramazan, *Dünya Hakimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi*, İstanbul: Marifet Yayınları, 2000.
- Özey, Ramazan, *Dünya Platformunda Türk Dünyası*, Konya: Öz Eğitim Yayınları, 1997.
- Özey, Ramazan, *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 1999.
- Özey, Ramazan, *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 1999.
- Özey, Ramazan, *Jeopolitik ve Jeostratejik Açısından Türkiye*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.
- Özey, Ramazan, *Jeopolitik, Tanımlar, Teoriler ve Değişimler*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017.
- Özey, Ramazan, *Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi*, İstanbul: 21. Asır Yayınevi, 2010.
- Özey, Ramazan, *Siyasal ve Sosyal Açısından Türkiye*, İstanbul: Marifet yayınları, 1999.
- Özey, Ramazan, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul: Aktif Yayınları, 2008.

Özey, Ramazan, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, İstanbul: Aktif Yayınevi, 2002.
 Yazıcı, Hakkı ve Nusret Koca, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.

B- Makaleler-Kitap Bölümleri

- Hamza Akengin, "Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme", *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2017, c. 4, sy. 1, s. 1-11.
- Hamza Akengin, "Türkiye'nin Jeopolitiği", (ed.) Meryem Kanat Hayır *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Ankara: Nobel Yayın, 2016.
- Hamza Akengin ve Ayşe Yaşar "Suriye'nin Jeopolitik Konumu Bağlamında Suriye-Rusya İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, c. 1, sy. 32, s. 25-57.
- Akengin, Hamza ve Hatice Kübra Gürçay, "Coğrafya Demokrasi ve Yönetim Sorunu Üzerine Bir Bölgesel Değerlendirme Ortadoğu ve Kuzey Afrika Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences*, 2014, s. 19-40.
- Akengin, Hamza ve Hatice Kübra Gürçay, "Geography Democracy and Administration Issue in the Middle East", *Humanities and Social Sciences*, 2014, c. 2, sy. 2, s. 23-32.
- Anaz, Necati, "Siyasi Coğrafya'da Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik", ed. Necati Anaz, Mehmet Özkan, *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru, Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2012.
- Çetin, Bayram, "Türkiye Siyasi Coğrafya Literatürünün (Kitap) Analizine Yönelik Bir Deneme", *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları*, ed. Ferhat Arslan, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017, s. 82-84.
- Deniz, Taşkın, "Arap Baharı ve Türkiye: Siyasi Coğrafya Açısından Bir Değerlendirme", *Doğu Coğrafya Dergisi*, sy. 29, s. 65-78.
- Doğanay, Hayati, "Türk Dünyası'nın Siyasi Sınırları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1995, c.1, sy. 1, s. 132-154.
- Doğanay, Hayati, "Türkiye'nin Coğrafi Konumu ve Bundan Kaynaklanan Dış Tehditler", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1989, sy. 58, s. 9-69.
- Gümüştü, Osman, "Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye'de Sınır Kavramı", *Bilig*, Kış/2010, sy. 52, s. 79-104.
- Günel, Kamil, "Siyasi Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar", *Türk Coğrafya Dergisi*, 1995, sy. 30, s. 457-461.
- Güner, İbrahim "Türkiye'nin Coğrafi Konumu Sınırları ve Jeopolitiği", ed. Hakkı Yazıcı ve Nusret Koca, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2014.
- Güner, İbrahim, "Türkiye'nin Jeopolitik Konumuyla İlgili Bir Değerlendirme", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1996, sy. 1, s. 69-79.
- Öngör, Sami, "Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, 1963, c. 18, s. 301-316.

- Özey, Ramazan, “Dünyaya Nasıl Hükmedilir? (Dünya Hakimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi)”, *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, 1999, sy. 59.
- Özey, Ramazan, “Merkezi Hakimiyet Teorisi”, *Altınoluk Dergisi*, 1994, c. 9, sy. 97, s. 8-9.
- Özey, Ramazan, “Ortadoğu’da Sürekli Gündemde Tutulan Senaryolardan Biri: Su Savaşları”, *Altınoluk Dergisi*, 1996, sy. 125.
- Özey, Ramazan, “Türkiye’nin Sınır Aşan Suları ve Sorunları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1997, sy. 2, s. 49-68.
- Özey, Ramazan, “Türkiye’nin Sınırları ve Sınır Problemleri”, *Başbakanlık TİKA Avrasya Etüdüleri*, 2000, sy. 18.
- Selen, Hamit Sadi, “Yeryüzünün Siyasi Çehresi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1956, c. 11, sy. 3, s. 31-39.
- Sevgi, Cezmi, “Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 1988, s. 214-249.
- Tümertekin, Erol, *Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1962, s. 115-156.

C- Çeviri Eserler

- Flint, Colin ve Peter J. Taylor, *Siyasi Coğrafya Dünya Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, çev. Fulya Peker, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.

Siyasi Coğrafya Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme

Hamza AKENGİN

Ayşe YAŞAR

Özet

Bilim ve teknolojinin gelişmesi her alanda bir taraftan bilginin genişlemesine yol açarken, bir taraftan da bilim dallarının çalıştığı alanda alt disiplinlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dünyadaki gelişmelere uygun olarak coğrafya alanında da önemli gelişmeler olmuş, zaman içerisinde coğrafyanın ana disiplinlerinden biri olan beşeri coğrafyanın ilgilendiği konuların çeşitlendiği görülmüştür. Beşeri coğrafyanın alt disiplinlerinden biri siyasi coğrafyadır. Siyasi coğrafya 19. Yüzyılın sonlarından itibaren gelişmiş ve sistematik çalışan bir disiplin haline gelmiştir. Siyasi coğrafya zaman zaman dünya siyasetine yön veren bir nitelik kazanmıştır. Nihayetinde 20. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki dünya savaşının gelişim süreçlerinde, siyasi coğrafyacıların yönlendirmelerinin etkili olduğu görülmüştür. Türkiye de birçok alanda olduğu gibi siyasi coğrafyanın gelişim sürecinin de yavaş geliştiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de “siyasi coğrafya” alanında yapılmış olan araştırma ve yayınlar incelenerek, bu alanda nasıl bir gelişme, değişme ve çeşitlenme olduğu vurgulanmaya çalışılacaktır. Literatür taraması ve analizine dayalı olarak yapılacak çalışmada bir taraftan kronolojik bir yaklaşımla çalışmalar ele alınırken, bir taraftan da yapılan yayınların içerik ve kapsamı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi coğrafya, jeopolitik, Türkiye,

An Evaluation on Political Geography Literature

Hamza AKENGİN

Ayşe YAŞAR

Abstract

The development of science and technology in every field has led to the expansion of information and paved the way for sub-disciplines to come into the light in various scientific branches. Significant developments have advanced in the field of geography in line with the developments around the world. The subjects covered by human geography, which is one of the main disciplines of geography, diversified over time. Political geography is a sub-discipline of human geography. Developing at the end of the 19th century, it has become a systematic discipline. Political geography has at times directed world politics. The guidance from political geographers was found to be especially effective during the two great world wars taking place in the first half of the 20th century. As with many other fields of research in Turkey, the development of geography has been slow. This study attempts to emphasize the kinds of development, change, and diversification in this field by examining publications in Turkey on “political geography”. In this literature review and analysis, relevant works will be analyzed chronologically with a focus on their content and scope.

Keywords: Political Geography, geopolitics, Turkey.

